

calent', d'on 'trobar-se en activitat', 'trobar-se en un maldecap o ànsia', 'ser urgent, intensificar-se' □ 1.ª doc.: S. XIII.

En els *Proverbis* de Guillem de Cervera, a mitjan S. XIII, el tenim encara amb el sentit primitiu d'importar, preocupar-se per': «pauc val cel qui-s trebay-la / per si sol aver bé, / e tots hom a cuy *cayla* / menys d'altruy que de sé» (160c). Això apareix, de vegades, com a infinitiu substantivat, amb el sentit d'importància: «aquells qui en la dita cort general presents eren, s'escusaren que, per ço com molts dels majors de cascun estament --- encara no fossen venguts, no podien fer la dita resposta; com sens aquells, atès que eren persones de gran pes e *caler*, no la poguessen bonament deliberar» a. 1435, parlament de la Reina Maria (*NCl.* XIX, 166); «yo-t prech --- si en tu ha alguna umanitat, que de mi no-t *càlegua*», *Corbatxo*, S. XIV, *BDLC* XVII, 17.13 (traduint aproximadament l'it. *increzca* 'sàpiga greu').

Ja a l'E. Mitjana, l'acc. 'ser necessari' és la corrent; i, igual que avui, és verb exclusivament impersonal i amb predomini de l'ús negatiu *no cal* sobre els altres. Ja en Lull: «moure la volentat a pietat, a perdonar! E qui-s penet e-s jutja, no-l *cal* dues vegades punir» (*Blanq.* II, 68.14) 'no cal punir-lo dos cops, no cal que Déu ni ningú el torni a castigar'.

Formes més notables en la conjugació. L'arcaica del subjuntiu *cayla* = *calla* (oc. ant. *calha*) és la prolongació fonètica de CALĒAT llatí, i es troba encara prou sovint en el període més antic: «sardes e altres peïxes menutz semblantz a sardes, que no *cayla* se(n)yalan», doc. ross. de 1298 (*RLR* v, 100), «que en aytal cas no *cayla* requerir» id. de 1370 (*Alart, InvLCat.*), i encara en Muntaner: «en guisa que aquells qui faran lo camín no-ls *calla* lexar de la obra» (§ 122, *Casac.* IV, 15.9). Més tard això és reemplaçat per *càlega*, la forma que ja hem vist en el *Corbatxo*; «par a nós que no-us *càlega* enantar» a. 1379, *Alart, InvLCat.*, que també ens documenta formes anàlogues més modernes com *no ha calgut* a. 1361. Evolució fonètica normal, així mateix, de la llatina clàssica CALURR és el pf. *calc*, que trobem entre altres en Muntaner: «d'aquests no-n *calc* haver dubte», «prenguem vigoria --- e axí mateix venceren-se, e llavors no *calc* mas ferir» (§§ 159, 220, *Casac.* v, 25.29; vi, 55.14).

Quant l'infinitiu, és sempre *caler* tot al llarg de l'Edat Mitjana (és un enorme anacronisme d'Anfós Par atribuir *calre*, *valre*, *dolre* a Bernat Metge); almenys de *caler* substantivat, que ja hem vist en el S. xv, se'n troben d'altres en aquest segle (*DAG.*, § 2) i de *caldre* (substantivat o no) no en conec cap d'anterior al XIX (Lab., 1839). Segons *AlcM* encara es diu *caler* (o *calguer*) en tota la meitat ponentina del català occidental i en el Maestrat.

Predilecte de St. Vicent F., i molt repetit, és *no hi cal* 'és inútil, és en va': «illuminava lo món, que no y *calie* candelas --- no y *cal* candelas ---», *Quaresma*, 97.17; «tants milia dimonis --- quan l'om està per passar, la ànima los sent, e no vol exir, e regira's de dins, e gira los huylls en blanch: no y *cal*, que a exir

ne haveu!», «la pinte en un drap --- e bese la figura, per amor de la sua sposa, e tenen-la en una paret penjada; mas --- quant les nocés són feytes --- met la figura en la caixa e garde-la --- mas no la besa --- e no *que-y cal*, que té ja la sposa», «si fòssem en paraís terrenal, *no-n calguere* alberch», *Sermons* (I, 189.15, 198.29; II, 129.31, i veg. encara I, 127.16); anàlogament en uns versos populars que cita Plaerdemavida: «Bona dona, bona, enganada anau! / en lo temps de guerra s'hi requiren armes, / que *no hi cal* ballestes en lo temps de pau» (*Tirant*, 442.12, *LleuresC.*, 337).

Avui el mot segueix usual en tot el territori continental de la llengua. Sens dubte, amb certes diferències regionals: especialment important, la major elasticitat i varietat d'usos en les comarques. En el català empobrit de les ciutats de Barcelona, València, etc., pocs cren els qui en l'ús espontani i familiar usaven res més que el negatiu *no cal*, deslligat de complements personals; com més cap al Nord més abunden les frases amb sentit positiu, i amb construccions personalitzades (*em caldria*, *us caldrà*, *si us calgués molt* ---), i llavors sovint amb anticipació dels complements; «si gardeu molt lo porc *vo 'l cal* gitar, de massa ranci» (Conflient. a Conat, 1960). En el País Valencià, almenys al Nord, encara se senten construccions així: «no m'hi *cal anà*» a Canet lo Roig (1961), frases positives com «*ja cal* qu'almorzen», La Pobla Tornesa, 1935, però àdhuc en l'empobrit català suburbà de pobles de l'Horta, com Aldaia, anoto encara *cal dir que* --- (1962).

Altrament, l'ús d'aquesta paraula, que, fins fa poc, s'havia estès molt pel territori de llengua aragonesa, àdhuc pel Sud desborda encara força dels límits de la nostra llengua, al llarg del domini valencià: *no calia*, que lo *hicieran* sento a Olocau del Rey, *ya no cale* a l'Albareda (O. de Portell), i fins personalment *no le cale* --- a Olocau (1961). Pel Nord, la nostra Ribagorça és de les comarques on conserva més vivacitat: *no vos cal vinre* a Calbera, *no-n kal mōla* a Betesa (1957), «ta comprà popenques *cal* tinre dinés» a Benasc (Ferraz, 36).

Només a les Illes *caldre* va fer-se rar aviat, fins en l'ús de la pagesia. Un corollari d'això ha estat que, allà, el poble (potser per intentar una imitació maldestra del *caldre* de la llengua literària i comuna) ha usat el verb amb estranyes construccions no impersonals. Car la llengua literària seguia allí usant el *caldre* impersonal correcte, com es veu en algunes poesies de glosadors: «no et *cal* venir que no et vui» (Moll, *Amoroses*, 103), «per seguir ta volada *cal* fer-se amunt!», Ma. Ant. Salvà (*Poes.*, 42). Però al costat d'això hi ha els exs. xocants: «ses sopes i ses amors, / ses primeres són ses bones; / no us *caleu* fiar de dones, / que són animals traidors», «es vespre no *cal* venir, / que s'oli a quatre sous va» (Moll, *Amoroses*, 88, 97). Que en això no hi ha una evolució espontània del llenguatge popular, sinó un esforç fracassat per parlar la llengua tradicional, en un ús prestigiós però que el poble allí ha deixat antiquar, em sembla comprovat pel fet que solament se n'assenyalen exem-